

Андрій КОЛЕСНИКОВ,
кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри безпеки,
правоохоронної діяльності та фінансових розслідувань,
Тернопільський національний економічний університет

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРИ: ПРОБЛЕМИ ТА СОЦІАЛЬНІ ЗАГРОЗИ

Вступ. Економічний поступ будь-якої країни чи регіону завжди базований на науковій основі. Саме наука створює інструменти для технологічного, економічного та соціального розвитку, однак в умовах глобальної проблеми масових «псевдонаукових» досліджень і «псевдонавчання» згаданий наслідковий зв'язок не реалізовується, що призводить до спотворення системи освіти. Однією з вагомих причин такого стану є недотримання норм академічної доброчесності, а інколи і просто їх незрозуміння.

Важливим є соціальний вимір проблеми академічної доброчесності. Розуміння власної відповідальності (чи безвідповідальності) за порушення норм наукової етики з позиції викладачів та студентів безпосередньо визначає сприйняття системи вищої освіти в Україні та формування системи цінностей у молоді під час навчання в закладах освіти.

Мета. Метою статті є дослідження особливостей реалізації принципів академічної доброчесності в Україні, їх зіставлення з європейськими та подальше розроблення пропозицій щодо боротьби з академічною недоброчесністю.

Методи дослідження. Узагальнення, аналіз, синтез, порівняння.

Результати. Досліджено правовий аспект академічної доброчесності в українському законодавстві та його відмінності з нормами, закладеними у проекті SAIUP. Визначено напрямки підвищення рівня академічної доброчесності серед студентів. Досліджено проблему плагіату в освітньому і науковому середовищі та окреслено перспективи інтеграції платформи Unichesk і національного репозитарію наукових текстів. Описано підходи до розуміння плагіату міжнародної платформи turnitin. Згруповано перелік ресурсів перевірки на плагіат. Зазначено види відповідальності за доведені факти плагіату.

Висновки. Використання обґрунтованих у статті інструментів стимулювання академічної доброчесності сприятиме збільшенню довіри до української академічної науки загалом та підвищенню рівня економічної безпеки ЗВО зокрема.

Introduction. The economic progress of any country or region is always scientifically based. Science itself creates the tools for technological, economic and social development, however, in the context of the global problem of mass “pseudo scientific” research and “pseudo study” the specified causal relationships are unimplemented, which leads to distortion of the educational system. One of the major reasons for this is the process of violating the standards of academic integrity, and sometimes their misunderstanding also.

The social aspect of academic integrity is very important. Understanding one's own responsibility (or irresponsibility) for violating the standards of scientific ethics from the point of teachers and students directly determines the perception of the higher education system in Ukraine. It also determines formation the system of values that is formed in youth during studying in educational institutions.

Purpose. The aim of the article is to investigate the special aspects of implementation the principles of academic integrity in Ukraine, their comparison with the European ones, and further proposals development on minimizing academic dishonesty.

Research methods. Generalization, analysis, synthesis, comparison.

Results. The legal aspect of academic integrity in Ukrainian law and its difference with the standards defined in the SAIUP project have been investigated. The directions of increasing the level of academic integrity among students are determined. The problem of plagiarism in the educational and scientific environment was investigated and the prospects of integration of the Unicheck platform and the national scientific texts repository are outlined. The approaches for understanding plagiarism with the international turnitin platform are described. A list of plagiarism checking resources is grouped. The responsibility for the proven facts of plagiarism is signified.

Conclusions. Using the article-based tools to promote academic integrity will increase the confidence in Ukrainian academic science in general and will increase economic security level in particular higher education institutions.

Ключові слова. Академічна доброчесність, академічна недоброчесність, плагіат, SAIUP, репозитарій наукових текстів, Unicheck.

Keywords. Academic integrity, academic dishonesty, plagiarism, SAIUP, scientific text repository, Unicheck.

Формули: 0, рис.: 0, табл.: 2, бібл.: 20.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 2, bibl.: 20.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Економічний поступ будь-якої країни чи регіону завжди базований на науковій основі. Саме наука створює інструменти для технологічного, економічного та соціального розвитку. Однак в умовах глобальної проблеми масових “псевдонаукових” досліджень та “псевдонавчання” згаданий наслідковий зв'язок не реалізовується, що призводить до спотворення системи освіти. Одна з вагомих причин такого стану – недотримання норм академічної доброчесності, а інколи і просто їх нерозуміння.

Важливим є соціальний вимір проблеми академічної доброчесності. Розуміння власної відповідальності (чи безвідповідальності) за порушення норм наукової етики з позиції викладачів та студентів безпосередньо визначає сприйняття системи вищої освіти в Україні та формування системи цінностей у молоді під час навчання в закладах освіти.

Академічна доброчесність також є однією з дієвих передумов формування і зміцнення економічної безпеки ЗВО, яка залежить від значної кількості чинників, важелів та індикаторів прямої й опосередкованої дії. Серед даних чинників чільне місце у стратегічному гарантуванні економічної безпеки належить саме академічній доброчесності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Пошук шляхів, методів та інструментів підвищення рівня академічної доброчесності в освітньо-науковій спільноті є предметом наукових досліджень та дискусій. Зокрема, ґрунтовним є колективне наукове дослідження “Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених”, здійснене за науковою редакцією Н. Сорочіної, А. Артюхова, І. Дегтярьової [1]. Значну увагу автори приділили академічній доброчесності в середовищі молоді науки, у дослідницькій кар'єрі, а також організаційно-технічним та правовим аспектам. В умовах реалізації грантового договору з Посольством США в Україні було проведено ґрунтовне дослідження академічної чесності як основи сталого розвитку університету [2]. Змістовно проаналізувала правове поле протидії академічній недоброчесності Я. Тицька [3]. Категорійний зміст академічної доброчесності досліджено у праці О. Чумак [4]. Заслужують на увагу і роботи Ю. Малогулко та М. Затхей [5], І. Тодорової [6], О. Семенової [7], Т. Іщенко, Г. Шишкіної, І. Ніколієвої [8].

Незважаючи на значну увагу до даної проблематики, результати наукових розвідок не можна вважати вичерпними через складність та специфічність даної проблематики. Зокрема потребують уваги напрямки подальшої імплементації норм академічної доброчесності до європейських практик в умовах вступу України до проекту сприяння академічній доброчесності SAIUP та формування комплексної стратегії боротьби з академічним плагіатом на державному рівні.

Мета статті. Метою статті є дослідження особливостей реалізації принципів академічної доброчесності в Україні, їх зіставлення з європейськими та подальше розроблення пропозицій щодо боротьби з академічною недоброчесністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Успішність університету залежить не лише від його місця у рейтингах, а й від сприйняття його студентським, науковим та суспільним середовищем загалом. Тільки в університети, які мають добру репутацію, піде найкращий абітурієнт. Однією з умов здобуття хорошої репутації є академічна доброчесність. Згідно зі статтею 42 Закону України “Про освіту” академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання і провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [9]. Напрямами досягнення академічної доброчесності відповідно до цього закону є: адекватність та добросовісність оформлення посилань у наукових текстах, дотримання законодавства про авторське право й суміжні права, надання достовірної інформації та об’єктивність оцінювання результатів навчання.

У сфері участі України в світовій системі академічної доброчесності також відбуваються значні зрушення. Зокрема у 2016 році американські ради з міжнародної освіти в партнерстві з Міністерством освіти і науки України й за підтримки посольства США ратифікували Проект сприяння академічній доброчесності в Україні (Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project – SAIUP), учасниками якого стали 10 університетів. Даний проект передбачає реалізацію трьох компонент: створення суспільної підтримки академічної доброчесності (брендинг); розвиток навичок зі створення університетської бази з академічної доброчесності зі застосуванням міжнародних практик (освіта); норми та виконання. норми на рівні університету й нормативні реформи на рівні міністерства.

Для наочнішого розуміння відмінностей у трактуванні академічної доброчесності в Україні й за кордоном подамо їх у вигляді таблиці.

Таблиця 1

Порівняння складових академічної доброчесності

Закон України “Про освіту”	Проект SAIUP
<ul style="list-style-type: none"> – посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; – дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; – надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; – контроль за тим, як здобувачі освіти дотримуються академічної доброчесності здобувачами освіти; – об’єктивне оцінювання результатів навчання. 	<ul style="list-style-type: none"> – кодекс честі навчального закладу; – етичні норми академічного середовища; – антикорупційні заходи; – дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; – високий рівень внутрішньої культури та свідомості; – повага до наукового дослідження; – боротьба з плагіатом.

Джерело: складено автором

Із порівняння бачимо, що академічні цінності, заповані проектом SAIUP, виходять за межі формального сприйняття освітньо-наукової діяльності, та формують ширший суспільний і соціальний простір.

Розуміння необхідності підвищення рівня академічної доброчесності серед студентів передбачає працю двох напрямках:

- підвищення рівня академічної доброчесності професорсько-викладацького складу;
- формування системи важелів впливу на студентів.

Перший напрямок потребує окремого глибокого дослідження з урахуванням аспектів подолання опору змінам на системному рівні. Окремі аспекти підвищення рівня академічної

добročесності вже реалізуються, зокрема щодо протидії плагіату.

Одна з визначальних умов реалізації другого напрямку – досягнення успіхів у першому. Крім того, важливим є формування у студентів розуміння сутності академічної доброчесності й застосування окремих її важелів ще з першого курсу навчання. Крок у цьому напрямку – студенти першого курсу підписують декларації про академічну доброчесність, де буде зазначено розуміння сутності явищ списування, прогулів, недоброчесної поведінки, плагіату всіх видів та чітко прописано відповідальність за виявлені факти цих явищ. Зрозуміло, що це не дасть змоги повністю розв'язати проблему, однак створить додаткові можливості донесення до студентів важливої інформації і часткового корегування їх поведінки. Майже в усіх закордонних закладах реалізують документально затверджені програми щодо дотримання академічної доброчесності та відповідальності за її порушення. Їх назви різні (Кодекс академічної доброчесності, Політика академічної доброчесності, Кодекс академічної чи наукової етики або честі тощо [4]), однак їхня сутність визначає систему академічної поведінки студентів і викладачів та відповідальність за її порушення під час освітньо-наукової діяльності. Розробити кодекс академічної доброчесності молодого вченого спробувала група українських учених [1, с. 164–168].

Важливим напрямком забезпечення академічної доброчесності у викладацькому та студентському середовищі є боротьба з плагіатом. В умовах заборони використання безкоштовних російських інформаційних ресурсів щодо перевірки на плагіат актуалізувалося питання розроблення відповідної національної системи. Для формування відповідної бази у 2017 році ініційовано створення національного репозитарію академічних текстів, принципи роботи якого детальніше зазначено у [10]. Паралельно з цим триває підписання угод ряду університетів з компанією Unicheck у рамках формування глобальної української системи перевірки наукових текстів. Принцип роботи платформи полягає у використанні системою сучасних технологій та інтуїтивного дизайну для підвищення якості й оригінальності текстів [11]. Це можливе за рахунок доступу до баз даних академічних робіт ЗВО, що уклали відповідну угоду. Можливою є також індивідуальна перевірка, однак тут застосовують інші принципи роботи. Наразі до проєкту доєдналися більш як 90 українських ЗВО. Додатковим аргументом на користь використання даної платформи є її апробація та успішне використання у більш ніж 90 країнах.

Розроблення зазначених платформ та їх інтеграція логічно визначає змістовність їх поєднання. Одним з предметів подальших досліджень у цьому напрямку є юридичне, технічне та організаційне забезпечення інтеграції Unicheck і національного репозитарію академічних текстів, як це зроблено на базі всесвітньої освітньої платформи turnitin [12]. Зазначена платформа turnitin пропонує власне бачення ознак плагіату “10 Types of Plagiarism”, що становить собою перелік видів академічного плагіату (ранжованих за ступенем тяжкості й частотою появи в текстах), укладений на основі результатів опитування близько 900 викладачів ВНЗ світу.

1. Clone: копіювання, точне відтворення (слово в слово) чужого тексту й видавання його за свій.
2. CTRL-C: містить значну частину тексту одного джерела без змін.
3. Find – Replace: зберігається основний зміст джерела зі зміною ключових слів і фраз.
4. Remix: парафрази матеріалів кількох джерел упорядковуються так, щоб текст виглядав цілісним.
5. Recycle – це, по суті, дублювання автором власних результатів (т. зв. “самоплагіат”), значних шматків раніше опублікованих текстів без посилань.
6. Hybrid – це бездоганне поєднання цитованих джерел і скопійованих абзаців без посилання.
7. Mashup – мікс, змішування матеріалів, скопійованих із кількох джерел.
8. 404 Error – «Помилка 404»: текст містить посилання на неіснуючі джерела, недостовірні відомості про джерела.
9. RSS Feed: текст має належне оформлення цитат, але майже не містить оригінальних думок.
10. Re-tweet: текст містить належне цитування, але, по суті, дублює формулювання та/або структуру первісного (оригінального) тексту [13].

Окрім зазначеного вище ресурсу, є ряд інших програмних інструментів перевірки на збіг тексту (табл. 2).

Ресурси перевірки на плагіат

№ з/п	Назва ресурсу	Вартість перевірки
1	Unicheck https://unicheck.com/uk-ua	100 стор. 15 дол.
2	Viper http://www.scanmyessay.com/	100 стор. 14,5 дол.
3	Plagscan www.plagscan.com/	100 стор. 12,99 дол.
4	iThenticate https://app.ithenticate.com/en_us/folder	25000 слів 100 дол.
5	Plagium http://www.plagium.com/	0,07 євро/сторінка

Джерело: складено автором

Варто зазначити, що результати роботи згаданих програмних продуктів дають змогу визначити лише одну з ознак плагіату, а саме збіг тексту. Повноцінне доведення факту плагіату може бути встановлено лише в судовому порядку. Ширина спектра плагіату значно більша за вказану ознаку, і про нього варто говорити через призму крадіжки думок та ідей, що може бути предметом подальших досліджень у даному напрямку.

Залежно від кожного конкретного правопорушення за плагіат передбачено адміністративну, кримінальну та цивільну відповідальність.

Адміністративна відповідальність у вигляді штрафу передбачена ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності “Незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, тягне за собою накладення штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення” [14].

Висновки. Використання цього та ряду інших інструментів стимулювання підвищення академічної доброчесності сприятиме збільшенню довіри до української академічної науки загалом та підвищенню рівня економічної безпеки ЗВО зокрема.

Література

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
2. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. фонд “Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики”; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. К. : Таксон, 2016. 234 с.
3. Тицька Я. “Академічна доброчесність” та “Академічна відповідальність” у забезпеченні якості освіти. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 192–195.
4. Чумак О. В. Концепт категорії академічної доброчесності у вищій освіті. *Теорія та методика управління освітою*. 2017. № 2 (20). URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v2_17/%D0%A7%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BA.pdf.
5. Малогулко Ю. В., Затхей М. В. Проблеми академічної доброчесності в вищих навчальних закладах. *Знання. Освіта. Освіченість* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. з різноманітних проблем сучасної освіти, 28–29 вер. 2018 р. URL : <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/>

all-hcvr/all-hcvr-2018/paper/viewFile/3857/3456.

6. Тодорова І. Психологічні чинники толерантності студентів до академічної недоброчесності. *Психологія і особистість*. 2019. № 2. С. 116–131. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2019.2.177352>.

7. Семенов О. Європейський та національний контексти академічної культури дослідника: досвід реалізації проекту ERAZMUS+ЖАН МОНЕ МОДУЛЬ. *Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій: Україна Європейський союз: від партнерства до асоціації*. Луцьк, Терен, 2019. С. 320–330.

8. Іщенко Т. Д., Шишкіна Г. В., Ніколаєва І. В. Академічна доброчесність як складова забезпечення якості освіти. *АгроТерра*. 2018. № 2 (5). С. 19–23.

9. Про освіту: Закон України від 5 вер. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 12.06.2019).

10. Національний репозитарій академічних текстів: відкритий доступ до наукової інформації : монографія / Чмир О. С. та ін. К. : ДНУ “УкрІНТЕІ”, 2017. 200 с.

11. Сервіс перевірки на плагіат Unicheck. : веб-сайт. URL : <https://unicheck.com>.

12. Education with Integrity : веб-сайт. URL : <https://www.turnitin.com>

13. Types of Plagiarism : веб-сайт. URL : <http://go.turnitin.com/posters/plagiarism-spectrum>

14. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 груд. 1984 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 12. 09.2019).

References

1. Sorokina, N. G., & Artyukova, A. Ye., & Degtyar'ova, I. O. (2017). Akademichna dobrochesnist: problemy dotrymannya ta priorityty poshyrennya sered molodyx vchenyx [Academic Integrity: Compliance Issues and Dissemination Priorities for Young Scientists]. Dnipro : DRIDU NADU [in Ukrainian].

2. Finikov, T. V., & Artyukov, A. Ye. (2016). Akademichna chesnist yak osnova stalogo rozvytku universytetu [Academic honesty as a basis for sustainable development of the university]. K.: Takson [in Ukrainian].

3. Tyczka, Ya. (2018). “Akademichna dobrochesnist” ta “Akademichna vidpovidalnist” u zabezpechenni yakosti osvity [“Academic Integrity” and “Academic Responsibility” in Quality Assurance in Education]. *Pidpryyemnyctvo, gospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law, 11*, 192-195 [in Ukrainian].

4. Chumak, O. V. (2017). Koncept kategoriyi akademichnoyi dobrochesnosti u vyshhij osviti [The concept of academic integrity category in higher education]. *Teoriya ta metodyka upravlinnya osvitoju – Theory and methods of educational management, 2* (20). Retrieved from http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v2_17/%D0%A7%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BA.pdf [in Ukrainian].

5. Malogulko, Yu. V., & Zatsej, M. V. (2018). Problemy akademichnoyi dobrochesnosti v vyshhyx navchalnyx zakladax [Problems of Academic Integrity in Higher Education]. *Znannya. Osvita. Osvichenist. Mizhnarodna naukovopraktychna konferenciya z riznomanitnyx problem suchasnoyi osvity – Knowledge. Education. Education. International scientific-practical conference on various problems of modern education*. Retrieved from <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hcvr/all-hcvr-2018/paper/viewFile/3857/3456> [in Ukrainian].

6. Todorova, I. (2019). Psyhologichni chynnyky tolerantnosti studentiv do akademichnoyi nedobrochesnosti [Psychological factors of students' tolerance for academic dishonesty]. *Psychologiya i osobystist – Psychology and personality, 2*, 116-131 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2019.2.177352>.

7. Semenog, O. (2019). Yevropejskyj ta nacionalnyj konteksty akademichnoyi kultury doslidnyka: dosvid realizaciyi proektu ERAZMUS+ZhAN MONE MODUL [European and national contexts of a researcher's academic culture: project implementation experience Erasmus + Jean Monnet Module]. *Ukrayinskyj Shhorichnyk z Yevropejskyx Integracijnyx Studij: Ukrayina Yevropejskyj soyuz: vid partnerstva do asociaciyi – European Yearbook on European Integration Studies: Ukraine European*

Union: from partnership to association, Luczk, Teren, 320-330 [in Ukrainian].

8. Ishhenko, T. D., & Shyshkina, G. V., & Nikolayeva, I. V. (2018). Akademichna dobrochesnist yak skladova zabezpechennya yakosti osvity. [Academic integrity as a component of quality assurance in education]. *AgroTerra – AgroTerra*, 2 (5), 19-23 [in Ukrainian].

9. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny [About education: Law of Ukraine]. (2019, September 12). Verkhovna Rada Ukrainy – Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

10. Chmyr, O. S. et al. (2017) Nacionalnyj repozytarij akademichnyx tekstiv: vidkrytyj dostup do naukovoyi informaciyi : monografiya [National Academic Text Repository: Open Access to Scientific Information: Monograph]. K. : DNU “UkrINTEI” [in Ukrainian].

11. Plagiarism testing service Unicheck. Retrieved from <https://unicheck.com>

12. Education with Integrity. Retrieved from <https://www.turnitin.com>

13. Types of Plagiarism. Retrieved from <http://go.turnitin.com/posters/plagiarism-spectrum>

14. Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya (2019, September 12) [Code of Ukraine on Administrative Offenses]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> [in Ukrainian].

Статтю отримано 27 червня 2019 року

Article received June 27, 2019